

A MAGYAR NÉPHADSEREG SZERVEZETI KORSZERŰSÍTÉSÉRE IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK 1961-1962-BEN, NÉHÁNY SZERVEZETI VÁLTOZTATÁS, ÁTSZERVEZÉS TÜKRÉBEN

Az 1960-as évek legelején a társadalmi konszolidáció kibontakozása kiemelt területté tette az emberi kapcsolatok fejlesztését. Nos, ez hatványozott mértékben vonatkozott az újjászervezés alatt álló Magyar Néphadseregre. Éppen ezért nagy érdeklődésre tarthat számot, hogy a szerző folytatva ez irányú kutatómunkáját, – kevesek által ismert – levéltári dokumentumok bemutatásával igyekszik bizonyítani a fenti elvi tétel gyakorlatban történő megvalósulását. Kiválóan érzékelteti, hogy egy történelmileg nagyon rövid, de fontos periódusban (1961–1962) miként korszerűsödött az alapvető párthatározatok, illetve a Varsói Szerződés követelményei (időnként nyomása) következtében, ugyanakkor az ország gazdasági helyzete, valamint a társadalom teherbíró képessége által determináltan a Magyar Néphadsereg szervezete. Annak bemutatása is érdeklődésre tarthat számot, hogy bár a Honvédelmi minisztérium vezetői igyekeztek teljesíteni a szövetségi követelményeket, de amikor túlzottnak érezték azt, akkor kérték – s általában meg is kapták – a Politikai Bizottság „csökkentett igényű” támogatását.

„Az elmúlt évszázad 50-es és 60-as éveit a tudományos és a mindennapi életben gyakran nevezték a szervezetek, sőt a nagy szervezetek korának, ezzel is jelezve azt, hogy az emberi kapcsolatok rendkívül fontos terepüvé váltak a szervezetek, azaz hogy az emberi tevékenység mind nagyobb része szervezeti keretek között zajlik le.”¹ A szervezeteket meghatározzák a célok és a funkciók, aminek szellemében szabályozzák a belső folyamatokat, alakítják ki a szervezet rendszerét, struktúráját. A szervezet a szabályozók, szabályok egyetemessége alapján működik, amely szabályok alkotják a bürokráciát, amiben mindennek meg van a pontos helye, szerepe, útja. Max Weber² a bürokratikus szervezetet úgy jellemezte, hogy itt adódik a legtöbb lehetőség az racionális cselekvésre. A bürokratikus szervezetben minden szervezeti egységhez, az egységek státuszaihoz (pozícióihoz) hatáskörök tartoznak, amelyek a hierarchia alapján (alá-, fölrendeltség) viszonyulnak egymáshoz. A hatalom centralizált, minden döntéshozó szint egymásra épül, a hatalom csúcán (a szervezet élén) egyszemélyi vezetés áll. A hierarchia meghatározza a szolgálati utat, amely kötelezettség (szabály) nem kikerülhető. A racionális cselekvést elősegíti, hogy a szervezetet működtető szabályok kiszámíthatóak, adottak, ismertek a szervezet tagjai számára. A szabályoknak, utasításoknak való engedelmesség a szervezet tagjai számára kötelező.

A hierarchikus szervezet eklatáns példája a fegyveres erő, ahol a parancsoknak való engedelmesség: alapelv. Természetesen a szervezet szabályozott, formális rendszere mellett itt is vannak informális kapcsolatok, hiszen emberek alkotják a „sereget”, de itt a parancsuralmi (imperatív) rendszer a meghatározó.

A honvédség olyan szervezet, amely az állami érdekeket szolgálja: „A Magyar Honvédség alapvető kötelessége a haza katonai védelme és a nemzetközi szerződésből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása.”³ írja a 2011. december 31-ig hatályos Alkotmány szövege.

A most vizsgált időszakban az 1949. augusztus 18-án elfogadott XX. törvény volt érvényben – mely jogszabály augusztus 20-án lépett hatályba, s az 1936. évi szovjet alkotmány mintája alapján készült –, s nem tartalmazott ilyen kitétel, de az elv akkor is ugyanez volt. Akkor a maitól merőben más (jelentősen eltérő) gazdasági, társadalmi, politikai, történelmi viszonyok és más szövetség kötelei közé tartozva, a feladata – alapvetően, mégis – azonos volt a jelenlegi-

¹ Jávor István - Rozgonyi Tamás: Hatalom, konfliktus, kultúra. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005. 17.o.

² Max Weber (eredeti nevén Emil Maximilian Weber) (Erfurt, 1864. április 21. – München, 1920. június 14.) német közgazdász, szociológus. http://hu.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

³ http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:eUKOf_QkQIAJ:net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D94900020.TV+magyar+köztársaság+alkotmánya&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

MAGYAR Ildikó

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

vel. Az eredeti Alkotmány szövege csupán az állampolgárok katonai szolgálat-teljesítésének kötelezettségéről és a haza védelméről, valamint a hazaárulásról, a katonai eskü megszegéséről szól, magáról a hadseregről nem. A honvédelemről szóló 1960. évi IV. törvény rendelkezései, valamint a kormány és párthatározatok, illetve törvényerejű rendeletek szabályozták a fegyveres erők feladatrendszerét, irányítási mechanizmusát.

Ezzel tehát, igazolódik a bürokratikus szervezet ismérve: a társadalom befolyásolja a működését, hiszen kapcsolatban áll a környezetével, valamint azzal is, hogy a szervezet tevékenysége az emberi magatartásokban valósul meg. Egy-egy alakulat (laktanya) elkülönítetten is elemezhető szervezatként, de maga a hadsereg és annak minden intézménye, laktanyája együttesen szolgál arra – egymástól szétválaszthatatlanul –, hogy az ország védelmi biztonságát megtestesítse.

Dolgozatomban – csak elvétve kutatott – levéltári dokumentumok bemutatásával igyekszem bizonyítani a fenti elvi tétel gyakorlatban történő testet öltését, azt, hogy egy történelmileg nagyon rövid periódusban (1961–1962), de rendkívül fontos helyzetben, miként korszerűsödött alapvető párthatározatok, illetve a Varsói Szerződés országai Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnoksága (VSZ EFEF) követelményei (időnként nyomása) következtében, ugyanakkor az ország gazdasági helyzete, valamint a társadalom teherbíró képessége által determináltak a Magyar Néphadsereg szervezete.

Az előző bekezdésből kikövetkeztethető, hogy – jelentős leegyszerűsítéssel – a Magyar Néphadsereg irányításának három fő (hierarchikus) csatornája létezett.

1. A hadsereg pártirányítása: mint a társadalmi, politikai, ideológiai, gazdasági, védelmi szféra minden stratégiai kérdését a Magyar Szocialista Munkáspárt adott kongresszusának adekvát határozata rögzítette. A kongresszusok között felmerülő alapvető fontosságú kérdésekre válaszokat adó legfelsőbb „operatív” szerv a Politikai Bizottság, illetve a Titkárság volt, melyek döntéseit a Központi Bizottság osztályai továbbították a megfelelő párt-, illetve állami szervekhez.
2. Ami a Magyar Néphadsereget illeti, a közvetlen pártirányítás tekintetében a Központi Bizottság Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya, a fegyveres erőket felügyelő KB titkár, a Központi Bizottság, majd a Politikai Bizottság képezte a mind magasabb „fórumokat”. Ezzel párhuzamosan fontos összeköttetést képezett a KB és az MSZMP Néphadseregi Bizottsága közvetlen kapcsolata.
3. Ami a szövetségeseket közötti kapcsolatot illeti – most nem érintve a többi szövetséges országot és hadseregét – egyrészt szoros kapcsolat állt fenn a szovjet Védelmi, illetve a magyar Honvédelmi Minisztérium, továbbá a két Vezérkar között. Ugyanakkor – értelemszerűen – sokkal „napibb” kapcsolat működött a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságával (VSZ EFEF) és a HM/Vezérkar között. Itt – több más mellett, a pillanatnyilag vizsgált kérdés szempontjából – két szervezetet kell kiemelni. Az egyik a VSZ Politikai Tanácskozó Testület (PTT), mint legfelső irányító testülete, amit alapvetően a párt fő-, illetve első titkárok, valamint az állam- és kormányfők alkottak. A másik a Honvédelmi Miniszterek Bizottsága (HMB) volt, ahol a szövetséges honvédelmi/védelmi miniszterek, továbbá az EFE főparancsnoka és törzsfőnöke kapott helyet, de rendszeresen meghívták tanácskozásaikra a szövetséges vezérkari főnököket is. A EFE-re vonatkozó legalapvetőbb döntéseket ez a két szerv hozta.
4. A negyedik a kormányzati csatorna volt, ami azonban „súlyában” messze elmaradt a fentiekől.

Bár már 1956 decemberében hozzálatott a Magyar Néphadsereg új vezetése az október-novemberben dezorganizálódott fegyveres erő újjászervezéséhez, de ez csak egy sziszifuszi, több éves folyamat kezdetét jelenthette.

A hidegháború eszkalálódása, ezzel összefüggésben a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnokságának mind határozottabb pressziója szükségessé, másrészt a magyar társadalmi és gazdasági konszolidáció fokozatos kibontakozása pedig lehetővé tette, hogy 1961-1962-ben meginduljon a Magyar Néphadsereg igényeinek megfelelő, korszerű szervezeti struktúrájának kialakítása. Ennek ideológiai-politikai alapjait a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) 1959 őszén megtartott VII. kongresszusa teremtette meg, amely határozatában kimondta: „Nincs szándékunk-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

MAGYAR Ildikó

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

ban az ország fegyveres erőinek – ideértve a hadsereget, a belső karhatalmat és a határőrséget – növelése. Ugyanakkor mindaddig, amíg azt a helyzet megköveteli, korszerűsítés tekintetében minőségileg fejleszteni kell azt.”⁴

A Magyar Néphadsereg tragikus állapotára – mint e szervezeti fejlesztés kiindulópontjára néhány adat: a rendszerezett állományon belül 1960-1961-ben a tiszti létszám 14 775 főről 14 202 fő-re csökkent, a tiszthelyettesi viszont 5 357-ről 5 666-ra nőtt. Egyedül a tisztési létszám mutat nagyon jelentős „megugrást”: 1960-ban 11 942 főről, 1961-re 13 471 főre, miközben a sorállomány létszáma „enyhén nőtt” ebben a két esztendőben kb. 33 060-ról 33 774 fő-re.⁵

Nos, akkor vizsgáljunk meg néhány konkrét, gyakorlati szervezettefejlesztési lépést, s azok „hierarchikus iniciátorait”!

1961 februárjában Andrej Grecskó marsall kíséretével két napot töltött Budapesten, hogy a Varsói Szerződésben egyesült államok védelmi képességeinek fokozásával kapcsolatos feladatokat ismertesse, illetve az e témát tárgyaló Politikai Tanácskozó Testület soron következő ülését előkészítse. Az EFEF főparancsnokával folytatott tárgyalásról és javaslatairól jelentés készül a Politikai Bizottságnak.⁶ A jelentés készítése és a tárgyalás az imperialista hatalmak katonai vonatkozású terveinek elemzése – „... nagy erőfeszítéseket tesznek haderőik gyorsütemű korszerűsítésére, fejlesztésére, hogy utolérjék és tulszárnyalják (sic!) a szocialista tábor erejét. Számos tény bizonyítja, hogy ezt 1965-ig akarják megvalósítani.” (1. o.) – miatt vált aktuálissá. Az információ kényszerítőleg hat a szocialista országok védelmi képességeinek fokozására, ezért felül kell vizsgálni a korábbi terveket és a korszerűsítés ütemét – 2-3 évvel – meggyorsítani. Ami a magyar hadsereget illeti, Grecskó marsall úgy értékeli, hogy 1958-ban a hadsereg létszámát, szervezetét, felszerelését az ország akkori politikai, gazdasági helyzete alapján jól határozta meg, de az azóta bekövetkezett változások szükségessé, a fejlődés eredménye pedig lehetővé teszik a – Varsói Szerződés többi tagállamával összhangban – a fegyveres erők korszerűsítését, az ország védelmi képességeinek fokozását. Ezért, 1965-ig a következő átszervezéseket javasolja: a meglévő három gépkocsizó lövészhadosztály átszervezését (1963-ra) és korszerű fegyverzettel, technikával való felszerelését; a harcokcsiezredet hadosztállyá fejleszteni, valamint fel kell készülni, hogy háború esetén két-három lövészhadosztályt lehessen mozgósítani és harcra felkészíteni. Ezen kívül mind a lövész-, mind a harcokcsihadosztály számára szükséges anyagot már békében biztosítani kell, hogy két-három nap alatt képesek legyenek a szükséges személyi állományt mozgósítani és a felszerelésekkel ellátni.

„A tárgyalás során felmerült, hogy Magyarországnak, mint stratégiaileg fontos utánpótlási területnek rendelkeznie kell olyan műszaki csapatokkal, amelyek a hátszágban maradnak s a polgári munkaerőt is igénybe véve biztosítják a hidak, utak, repülőterek, stratégiai bázisok fenntartását, a rombolás helyreállítását.”⁷ (2. oldal) A Magyar Néphadsereg a légvédelemmel kapcsolatos – folyamatban lévő, 1962 végéig tervezett végrehajtású – terveit nagy jelentőségűnek és szükségesnek tartotta az EFE főparancsnoka, de további bővítését is meghatározta. Az új hadosztályok, harci osztályok, ezredek fokozatos – 1965-ig történő – felállításával az érvényben lévő 71 000 fős békelétszám 4-5000 fős megemeléssel a hadsereg háború esetén képes a békelétszám mintegy háromszorosára 200-220 000 fősre növelni a hadsereget.

Czinege Lajos altábornagy, honvédelmi miniszter tájékoztatta a főparancsnokot, hogy 1961-ben a Honvédelmi Minisztérium és a hátszági szervek átszervezését, egyben jelentős létszámcsökkentését hajtják végre. Az átszervezéssel, valamint korszerűsítéssel kapcsolatban Grecskó marsall főként a harcoló csapatok korszerű technikával, illetve a csapatok rakétával való felszerelését emelte ki. Az MN 1965-ig végrehajtandó átszervezéséhez meghatározta a főbb fegyverzeti és harci technikák számát. A teljesség igénye nélkül pár adat: korszerű vadászrepülőgépből „kell” 175 db; „van” 23 db (!); régi tervben szereplő beszerzés: 124 db; páncéltörő rakétából 306 db, deszant szállító helikopterből 30 db, hadosztály tüzér rakétakilövőből (helyesebben rakétaindítóból – M. I.) 12 db beszerzését irányozták elő (készleten és tervben egyik sem létezett); T54-es harcokcsiból 360 db (a tervhez képest 253 db-bal kevesebb) beszerzését kérték (ekkor 11 db van!). Talán a legkiemelkedőbb a T34-es harcokcsi, amiből 1965-re 1066 db beszerzését várták el tőlünk

⁴ Magyarország hadtörténete. Főszerkesztő: Liptai Ervin. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985. 2. kötet, 570. o.

⁵ Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1966/T – 2/I. őrzési egység (ő. e.) (1966. január)

⁶ HL HMT 1961/T-35/8. ő. e. (1961.02.27.)

⁷ HL HMT 1961/T-35/8. ő. e. (1961.02.27.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

MAGYAR Ildikó

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

(220 db-bal rendelkezünk, de a régi tervben nem szerepelt a beszerzése) és a terepjáró tehergépkocsi iránti „igény” /1965-re 8360 db beszerzését várták el tőlünk (2500 db-bal rendelkezünk, a tervezett beszerzés 2000 db volt). Ugye nem meglepő, hogy a rendkívüli mennyiségű haditechnikán kívül még jelentős számú különféle típusú gyalogsági fegyverek, légvédelmi lövegek, légvédelmi géppuskák, rádióállomások, lokátorok, műszaki munkagépek beszerzését kellett terveznie a Magyar Néphadseregnek. Czinege altábornagy és/vagy a kísérete megjegyzése nem ismert a modernizáció költségkihatására, de a jelentés tartalmazza Grecskó főparancsnok „megnyugtató”-át: „...gondoljunk arra is, ha az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok kivonása felmerülne, úgy (sic!) számolni kellene további korszerű eszközök beszerzésével, pl. vadászbombázó erők, hadsereg-rakéta beszerzésével, stb.” (5. o.) (No comment!) A jelentés végén a Politikai Bizottság határozata olvasható, melyben tudomásul veszi a jelentést és megbízza Fock Jenő miniszterelnököt, hogy gondoskodjon a Honvédelmi Minisztérium öt éves tervének készítésénél a Magyar Néphadsereg fejlesztéséről.

A Néphadsereg korszerűsítéséhez, fejlesztéséhez szorosan kapcsolódó tárgyalás folyt Czinege Lajos altábornagy és Kiss Árpád, az Országos Tervhivatal elnöke között 1961. július 13-án. Az erről készült „emlékeztető feljegyzés”⁸ kitért az illetmények rendezésére és több honvédségi szervezet diszlokációja miatt felszabaduló ingatlanok hasznosításra átadásáról.

Az illetményrendezést béralap-megtakarításból tervezték megoldani, nevezetesen a Néphadsereg fejlesztéseként a rendszeresített tiszti létszám mintegy 2500 fővel emelkedne, de a létszámemelést ténylegesen nem tervezik végrehajtani, így a felszabaduló összeget a tiszti bérrendezésre lehet fordítani. Az indirekt juttatások felülvizsgálatával – pl. tiszti klubok étkezési költségei a polgárihoz hasonló árakhoz közelítenek – szintén megtakarítást lehet elérni, ami béremelésre fordítható.

A diszlokáció a laktanyák keletről az ország nyugati részébe történő áthelyezését jelenti, s az így felszabaduló épületeket a népgazdaságnak – további – felhasználásra a Honvédelmi Minisztérium átadja. Ezzel a lépéssel az öt éves terv beruházásait csökkenteni lehet – alapos vizsgálat után – és a költségvetésből megmaradó részt az Országos Tervhivatal a HM részére átcsoportosítja. Az átcsoportosított összegből a nyugati országrészben megépíthetőek lennének a laktanyák. A laktanyákon túl szó esett raktárak, a Timót utcai tüzérszertár, Kiegészítő Parancsnokság épülete és – a Honvédelmi Minisztérium átszervezése után felszabaduló – a Honvédelmi Minisztérium épületében kb. 650 helyiségből álló épületrész átadásáról is. A honvédelmi miniszter és az OT elnöke megállapodtak abban, hogy „a hadsereg illetményrendezését szükségesnek tartják és az ehhez szükséges fedezetet a Honvédelmi Minisztérium saját erőforrásaiból biztosítják, másrészt, hogy a HM objektumoknak a népgazdaság részére történő átadásával segíteni fogják a hadsereg elhelyezését, a raktár és mindenekelőtt a tiszti lakásproblémák megoldását.” (3. oldal) A honvédelmi miniszter és az OT elnöke megállapodtak, hogy a későbbiekben rendszeres időközönként a fontosabb kérdéseket megtárgyalják és közösen alakítják ki a direktívákat.

Alig két héttel később – július 25-én – Czinege altábornagy feljegyzésben⁹ tájékoztatta Marosán Györgyöt, az MSZMP Központi Bizottság titkárát az EFE főparancsnokánál július 21–22-én tett moszkvai tárgyalás lefolyásáról. A megbeszélésre Ugrai Ferenc vezérőrnagy, vezérkari főnök, Soós Sándor ezredes és Solt Lajos ezredes kísérte el a minisztert. A találkozón a Magyar Néphadsereg – 1961 márciusában jegyzőkönyvben rögzített – átalakításáról tájékoztatta a szovjet felet a magyar delegáció.

1962. augusztus 22-én és 24-én Czinege Lajos – immár – vezérezredes, honvédelmi miniszter az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságán tárgyalta ismét, ezúttal a „Duna” gyakorlat tapasztalatairól és a Magyar Néphadsereg harc-készségének erősítéséről, valamint perspektivikus fejlesztéséről. Az erről szóló jelentést szeptember 6-án keltezte a

⁸ HL HMT 1961/T-35/1. ő. e. (1961. 07. 13.)

⁹ HL HMT 1963/T-1. ő. e. (1961. 07. 25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

MAGYAR Ildikó

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

Politikai Bizottság számára.¹⁰ Az irat bevezetője kitér Andrej Antonovics Grecskó, a Szovjetunió marsalljának, az EFE főparancsnokának, a szovjet védelmi miniszter első helyettesének a nemzetközi helyzet várható változásával kapcsolatos elemzésére, a Magyar Néphadsereg katonai-politikai és hadászati állapotára, illetve arra, hogy Magyarország – geostratégiai helyzetéből fakadóan, háborús csapások esetén – hadszíntérré válhat. A főparancsnok a Magyar Néphadsereg közelmúltbéli fejlődését helyesnek találta, az előirányzott anyagi eszközök függvényében lehetségesnek vélte a korszerű hadsereg alapjainak lerakását és a gyakorlat tapasztalatai alapján a hadsereget a feladatai ellátására alkalmasnak ítélte.

Azonban nem csak a dicséret szavai hangzottak el a marsall szájából: „Ugyanakkor a katona-politikai helyzet, a Magyar Népköztársaság biztonsága, illetve a Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségek a >>Duna<< gyakorlat fényében – amely megmutatta a gyenge pontokat is, különösen a vezető törzsekben – megkövetelik, hogy a kidolgozzuk a Magyar Néphadsereg erősítésének, fejlesztésének, korszerűsítésének folyamatát.” (2. oldal)

A magyar fél által – korábban írásban – megfogalmazott kérdésekre is a tárgyalás folyamán kaptak választ a szovjet vezetéstől. A négy fő kérdés egyikét a hadrend béke- és „M” létszámának, a fegyvernemek arányai kialakításának a problémaköre alkotta, valamint az, hogy a Magyar Néphadsereg erősítése, fejlesztése milyen irányban és ütemben történjen. Az erre adott főparancsnoki válasz – első hallásra – nagyon „egyszerűnek” tűnt: „A Magyar Néphadsereget szervezeti, kiképzési, ellátási, vezetési és a hadszíntér berendezése szempontjából egy váratlan csapással kezdődhet a rakéta-nukleáris világháború körülményei között való ténykedésre kell felkészíteni.” (3. oldal) A Magyar Néphadsereg békeidőszakban két részből álljon: azonnali harckészültségű, minden kiegészítés nélkül hadműveleti (harc-) feladat megoldására képes kötelékekből, illetve keretalakulatokból. A hadműveleti feladatok ellátásához tartozó alakulatok: az 5. hadsereg, a honi légvédelmi és a HM közvetlen csapatok, míg a keretalakulatok: főként a mozgósítás gyors elősegítése, továbbá a szakfegyvernemi (rakéta, harckocsivezetők, rádiótechnikai, légvédelmi tüzér, híradó) tartalékosok béke- és „M” szükségleti kiképzésére, valamint továbbképzésére.

E VSZ követelmények hallatán a honvédelmi miniszter arra a megállapításra juthatott, hogy az 1961 márciusában engedélyezett (78 000 fős) békelétszámú hadsereg a meghatározott feladatokat csak részben tudja ellátni, ezért a létszámot a kormány engedélyével a Honvédelmi Bizottság a 3/136/1962. (III. 8.) határozattal – 1964 őszéig – 7500 fővel megemelte. Ezen túl azonban – különösen a „Duna” gyakorlat tapasztalatai alapján – a békelétszámot a harmadik öt-éves terv időszakában tovább kell növelni, mégpedig 1965 őszére 88 000-90 000 főre, majd 1970-re 92 000-95 000 katonára, hogy a várható perspektivikus fejlesztéseknek meg tudjon felelni a hadsereg. A létszám tervezésénél reálisnak látszott, hogy a Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítése a népgazdasági érdekekkel összeegyeztethető lesz. A létszám meghatározza az anyagi-, technikai, beruházási, káderutánpótlási kérdéseket.

A második kiemelt kérdés a fegyverzet és a haditechnika változására vonatkozott, s ennek hatását a létszámra, a hadrendre, illetőleg a fegyvernemek arányaira. Grecskó marsall válasza megnyugtató volt: a jelenlegi haditechnikát korszerűnek tartja, s váratlan fordulattal nem kell számolni a közeljövőben. Ennek ellenére, segítségképpen átadja a közeli 2-3 évben várható haditechnika jegyzékét, s javasolja, hogy a beszerzendő új fegyverzettel elsősorban a teljes feltöltésű csapatokat szereljék fel és csak ezt követően – részben a lecserélt technikával – a keretalakulatokat.

A magyar delegáció harmadik kérdése: „Készül a Magyar Népköztársaság új 5 éves népgazdasági és 20 éves távlati terve. Ezért szeretnénk tudni, hogy az eddig ismert – a hadszíntér előkészítésére vonatkozó – követelményeken túl van-e igény, mely a szövetséges csapatok tevékenységének biztosításához szükséges. Szükséges lenne ezt tudni, mert az ilyen követelménynek teljesítését különösen megnehezíti ha elkésve, a népgazdasági tervek jóváhagyása után vagy annak megvalósítása időszakában, utólag merülnek fel.” (4. oldal) Az EFE főparancsnoka örült a kérdés felvetésének (kapóra jött neki? – M. I.), ezért meg is dicsérte a magyar fél előrelátását. Hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársas-

¹⁰ HL MN 1962/T – 1. ó. e. (1962. 09. 06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

MAGYAR Ildikó

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

ságnak a folyókon való átkelést, a közúti-vasúti közlekedést, a nagyvárosok megkerülésének lehetőségét, valamint a híradást/híradó összeköttetéseket is biztosítani kell. A szovjet fél részéről újabb igény nem merült fel, de kérte, hogy vegyék számításba, miszerint a szovjet Vezérkar és az Egyesített Fegyveres Erők törzse is foglalkozik a távlati tervezéssel.

A negyedik kérdést az EFE főparancsnokának a Magyar Néphadsereg felső vezetése átszervezésével kapcsolatos, korábbi és többször megfogalmazott aggályai indokolták. Ezért tették fel a kérdést: hogyan látja célszerűnek a kérdés megoldását? (Milyen finom utasításkérés! – M. I.) Grecskó marsall „Elismerte, hogy a tavalyi átszervezés meghozta a maga eredményét. A hadsereg törzse és az Országos Légvédelmi Parancsnokság törzsei megerősödtek, de figyelembe véve, hogy a Magyar Néphadsereg 1961. decemberében (sic!) hadműveleti követelményt kapott – amit a Honvédelmi Minisztérium átszervezésekor – létszámcsökkentésnél – még nem láttunk – valamint a rakéta-program megvalósítása meggyorsult, ezért azt tartja helyesnek, ha a Honvédelmi Minisztérium szervezetében is követi e változást. (az eredeti szöveg ezeket a gondolatjeleket használja, amik zavaróak, de nem változtathattam meg – M. I.) Ezért szükségesnek tartja – ezzel egyetértek – hogy a fegyvernemi parancsnokok a Honvédelmi Miniszter (sic!) közvetlen alárendeltségébe kerüljenek és gyakorlati munkájukat a Vezérkar fogja össze.” (5. oldal)

Ezek után még felvetődött – „javaslatként” – az Anyagtervezési Csoportfőnökségnek a Vezérkar, a – Vezérkar állományában lévő – közlekedési szervnek pedig az MN hadtápfőnök alá történő rendelése. A feladatokat az új kiképzési év megtervezését követően – 1963. január 1-jével – célszerű végrehajtani, amely feladat az anyagi és technikai miniszter-helyettes munkakörének átdolgozását vonja maga után.

A szovjet fél a légoltalommal kapcsolatban is kifejtette álláspontját: megfelelő a jelenlegi forma – csoportfőnökségi jogkör – olyan miniszter-helyettes alárendeltségében, akihez a haderőn kívüli kiképzés is tartozik. (Köteles Jenő altábornagy volt az illetékes, ezért valószínűleg szándékosan a személyéhez rendelték ezt a területet.)

S, a végére „győzelmi jelentésként”: „Megvitattuk még a folyó ügyeket – melyekben teljes egyetértés alakult ki. Ezek közül egyet emelek ki: a hadműveleti rakéta dandár (sic!) leszállítási határidejének eltolását 1962. novemberről 1963. március 1-re.” (6. o.) Ennek oka az volt, hogy menet közben rájöttek, a magyar állomány átképzésére e technikára, több időre van szükség, így az kitolódik 1963 februárjáig.

A honvédelmi miniszter 1962 decemberében újabb előterjesztéssel élt az MSZMP Politikai Bizottsága felé, a Honvédelmi Minisztérium ismételt átszervezéséről.¹¹ Az okmány bevezetőjében az újabb átszervezést indokát így határozzák meg: „A honvédelmi minisztérium jelenlegi szervezetét 1961 őszén alakítottuk ki azzal az elgondolással, hogy a következő két-három évben a hadsereg korszerűsítésének és fejlesztésének feladatát megoldva, fogjuk újjól (sic!) megvizsgálni és a szükséges mértékben módosítani. A Magyar Néphadsereg vezetésének egy éves (sic!) tapasztalatai, a vezetés szervezetének alapos vizsgálata, az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka által vezetett áprilisi /:„Duna”:/ hadműveleti-harcászati gyakorlat tapasztalatainak feldolgozása azt mutatja, hogy a Honvédelmi Minisztérium szervezetét – feladatainak eredményesebb elvégzése érdekében – már most szükséges átalakítani és megerősíteni. Ilyen módosításokat ajánl az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka is. Ugyanakkor a Magyar Néphadsereg fejlesztése és korszerűsítése 1962 őszén a csapatoknál nem jár átszervezéssel.” (1. oldal)

Az újabb átszervezés kiváltó oka az 5. Hadsereg törzsének létrehozása, mivel az újonnan létrehozott szervezet – jelentőségére tekintettel – főként a Honvédelmi Minisztérium jól képzett tisztjeiből állították fel, így a minisztérium állománya mennyiségileg és minőségileg is meggyengült, aminek következtében a feladatait nem tudja maradéktalanul ellátni. Az átszervezés következtében „jelenleg a Honvédelmi Minisztérium tiszti állományának 26,8%-a rendelkezik katonai akadémiai végzettséggel, míg az 5. Hadsereg törzs tiszti állományának 54,2%-a.” (1. o.) Az új szervezet kialakításánál a minisztérium létszámkeretéből alakították meg a hadseregtörzset, illetve a HM átszervezése további létszám-

¹¹ HL MN 1962/T – 5/b. ő. e. (1962. december)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

MAGYAR Ildikó

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

csökkentéssel – mintegy 333 fő katona és polgári alkalmazott kiválásával – járt együtt. (Megfogalmazódik a kérdés, hogy ezt a helyzetet nem látták előre? – M. I.)

Az 1961 őszi átszervezés után a Honvédelmi Minisztérium az alábbi szervezeteket foglalja magába:

- Vezérkar;
- Politikai Főcsoportfőnökség;
- Kiképzési Főcsoportfőnökség;
- Személyügyi Főcsoportfőnökség;
- Haditechnikai Fejlesztési Főcsoportfőnökség (Bizottság);
- Hadtápfőnökség;
- Fegyvernemi Főnökségek (Rakéta és tüzér; Műszaki; Vegyvédelmi);
- Légvédelmi tüzér csapatok);
- Fegyverzeti Csoportfőnökség;
- Páncélos és Gépjármű Csoportfőnökség;
- Pénzügyi Csoportfőnökség.

Ezt a struktúrát összevetve az új követelményekkel, az illetékesek úgy ítélték meg, hogy a folyamatok átláthatóbbak, a szakmaiság és a felelősség kérdése logikusabbá, szabályozottabbá válik az új szervezeti egységek kialakításával, miáltal nem változik meg a Honvédelmi Minisztérium tevékenysége, de a feladatok tervszerűbb, rugalmasabb, operatívabb megoldását biztosítja. A főbb változtatások a minisztérium szervezeteinél:

- a Fegyvernemi Főnökséget a Kiképzési Főnökség alárendeltségéből önálló főcsoportfőnökséggé szervezni; a fegyvernemi anyagi osztályokat az Anyagi Technikai Főcsoportfőnök alárendeltségéből visszahelyezni a fegyvernemi főnökhöz;
- a Fegyverzeti Csoportfőnökséget, valamint a Páncélos és Gépjármű Csoportfőnökséget az Anyagi Technikai Főcsoportfőnök alárendeltségéből önálló főcsoportfőnökséggé szervezni;
- az Anyagtervezési Csoportfőnökséget az Anyagi Technikai Főcsoportfőnök alárendeltségéből visszahelyezni a Vezérkar Főnök alárendeltségébe;
- az Anyagi Technikai Főcsoportfőnökséget a fenti változtatásokkal Haditechnikai Fejlesztési Főcsoportfőnökséggé (vagy Bizottsággá) szervezni;
- a Vezérkar közlekedési osztályát a Hadtápfőnök alárendeltségébe szervezni.

Az átszervezések után a Honvédelmi Minisztérium létszám az alábbiak szerint módosult:

A Honvédelmi Minisztérium létszámának alakulása az 1961-62-es években¹²

Megnevezés		Létszám			
		Honvédelmi Minisztérium	5. Hadsereg törzs	Összesen	Csökkenés
a)	1961 őszi átszervezés előtti	2105	-	2105	-
b)	1961 őszi átszervezés után	1517	255	1772	333
c)	1962 őszi átszervezés előtt	1596	285	1881	224
d)	különbség az a) és b) között	-	-	-	224

A megerősítésre felhasználható létszám: 224

¹² U. o. 3. oldal

Mint látható, a Honvédelmi Minisztérium vezetése igyekezett megfelelni az EFEF követelményeinek, de amikor túlzottnak érezte, akkor kérte – s általában meg is kapta – a Politikai Bizottság „csökkentett igényű” támogatását.

* * *

Mint e rövid áttekintésből is egyértelműen kitűnik, a vizsgált sajátos területen is teljes mértékben igazolódott a bevezetőben idézett tudományos tétel, miszerint a bürokratikus szervezetben minden szervezeti egységhez, az egységek státuszaihoz (pozícióihoz) hatáskörök tartoznak, amelyek a hierarchia alapján (alá-, fölérendeltség) viszonyulnak egymáshoz, s amennyiben az előbbi változik, úgy az magával hozza a másik hozzáalakítását is. A hatalom centralizált, minden döntéshozó szint egymásra épül, a hatalom csúcsán (a szervezet élén) egyszemélyi vezetés áll.

Reményeim szerint bebizonyosodott, hogy a Magyar Néphadsereg szervezeti-technikai fejlesztését egyértelműen az „előjárói igények” (a legfelsőbb párt- és állami vezetés, illetve a VSz Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnoksága) határozta meg, amit csak a gazdasági lehetőségek, illetve – az időnként szűkebben értelmezett – nemzeti, vagy nemzetközi érdekek befolyásolhattak. Így fordulhatott elő, hogy amíg az EFEF követelményrendszerét kizárólag csak a győztes háború megvívására való maximális felkészülés célrendszere határozta meg a Magyar Néphadsereg szervezeti-fejlesztési-kiképzési fejlesztésének „előjárói” igényét, addig ezt az MSZMP Politikai Bizottsága – meghatározó (hierarchikus) helyzetéből adódóan, képes volt enyhíteni, csökkenteni a konkrét magyar társadalmi-politikai-gazdasági lehetőségek függvényében. A következő „lépcsőt” képező honvédelmi vezetés viszont pontosan végrehajtotta ez utóbbi utasításokat.

Természetesen ez a trend a mai viszonyok között – más helyzetben, megváltozott hierarchikus szereplőkkel – szintén bizonyítható lenne.

Kulcsszavak: szervezet, struktúra, hierarchikus, fejlesztés, átszervezés, korszerűsítés

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Jávor István - Rozgonyi Tamás: Hatalom, konfliktus, kultúra. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005.
2. Magyarország hadtörténete. Főszerkesztő: Liptai Ervin. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.
3. Perrow, Charles: Szervezetszociológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
4. A szervezet. A struktúrák, a folyamatok és a szerepek szociológiája. Szerkesztette: Witold Morawski. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.